

KLOVIĆEVA MINIJATURA KAO DIPLOMATSKO SREDSTVO

Dora Tot
Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
E-mail: dora.tot@gmail.com
Stručni rad

Rad donosi transkripciju koncepta pisma kardinala Alessandra Farnesea od 9. kolovoza 1570. godine s prijevodom s talijanskog jezika upućenog Juliju Kloviću. Na temelju analize potonjeg pisma u kojemu je kardinal iznio zahtjev za izradu minijature namijenjene ženi poslanika španjolskog kralja Filipa II., nastoji se otkriti uloga Klovićevih djela kao diplomatskog poklona posredstvom kojeg su se gradile veze između obitelji Farnese i španjolskog dvora tijekom druge polovice 16. stoljeća.

Ključne riječi: *Julije Klović, minijatura, diplomacija, Alessandro Farnese, Filip II., španjolski dvor, Rimska kurija*

Uvod

Kako bi zadržao španjolski politički utjecaj nad Apeninskim poluotokom koji je u drugoj polovici 16. stoljeća bio uzdrman, kralj Filip II. razvio je novu političko-diplomatsku strategiju. Važnu ulogu pritom su dobili njegovi poslanici u Rimu koji su trebali osigurati podršku španjolskoj politici. Premda je njihov politički uspjeh bio upitan, ambasadori su se izvrsno snašli u ulozi Filipovih umjetničkih agenata. U tom kontekstu valja sagledati i pismo rimskog kardinala Alessandra Farnesea, saveznika španjolskog kralja Filipa II., upućeno proslavljenom minijaturistu Juliju Kloviću. Analizom pisma koje je kardinal Farnese uputio Kloviću 9. kolovoza 1570. godine, ovaj rad pokušat će prikazati ulogu i politički značaj Klovićeve minijature u kontekstu diplomatskih odnosa rimskih kulturno-političkih krugova sa španjolskim dvorom Filipa II. U radu će se nastojati potvrditi teza da su Klovićeve minijature, s obzirom na to da su imale posebno vrijedan značaj za habsburški španjolski dvor, poslužile kao izniman diplomatski poklon, odnosno jedno od sredstava tadašnje diplomacije. Iako konačni ishod narudžbe nije poznat, svrha je ovog rada prikazati razloge zbog kojih je kardinal inzistirao upravo na Klovićevoj minijaturi. U tom slučaju, također bi valjalo ukratko predstaviti kompleksnost talijansko-španjolskih odnosa u 16. stoljeću, ulogu španjolskih ambasadora u Rimu, ali i politički položaj samog kardinala Farnesea.

Transkripcija i prijevod⁵⁰ pisma⁵¹

1. *Amb;{asciato}*^{re}
2. *A Do'{n} Giulio miniator'{e}*
3. *R:{everen}*^d*{issim}*^o *D.{on} Giulio io desidero che la sig.{no}*^{ra} *D.{onna}*
Geronima moglie
4. *dell' A{m}basciator'{e} del Re filippo uenga co'{m}piaciuta d{'}**un*
5. *quadretto colorito di v'{ost}ra mano et lo desidero di ma –*
6. *niera che se io ne' hauessi piu d'uno non ui lassiarei*
7. *dar'{e} questa briga, che glie le donerei piu che uole'{n}tieri*
8. *onde uorei che andaste a trouar'{e} S.{ua} Ecc.{ellenz}*^a *et intesa*
9. *la sua uolo'{n}ta procuraste di sadisfarla co'{n} quel tempo*
10. *co'{n} quella comodita che ui parera di poterl'{e} promet {-}*
11. *tere facendo conto in questo c{aso}*⁵² *di seruire la persona*
12. *n'{ost}ra propria. Co'{n} seruativi Car{dinale}*⁵³ *Capr:{aro}*^{la} *a VIII d'*
13. *Agosto 1570*

1. *ro./ Capr:{aro}*^{la}
2. *A Do'{n} Giulio miniator'{e}*
3. *VIII di Agosto*⁵⁴

⁵⁰ Premda su transkripcija i prijevod nastali ponajprije na temelju fotoreprodukcije izvora, autorici je djelomično pomogao i prijepis te prijevod pisma na hrvatski jezik Ivana Goluba objavljenog u zbirci izvora o Juliju Kloviću pod nazivom „Fontes Clovianae“; Pelc, *Fontes Clovianae*, 96., 200.

⁵¹ Tekst je napisan crnom tintom na papiru. Pismo je kurzivna humanistika (italika), a jezik je talijanski. Na poledini se nalazi ime primatelja. S obzirom na to da se radi o konceptu pisma, autor koristi poznate abrevijacije i apostrofima krati riječi. (Vidi Prilog 1.) Epistolario scelto (Giulio Clovio).

⁵² Oštećenje. Prema transkripciji Ivana Goluba, vjerojatno je riječ koja nedostaje *caso* ili *cosa*.; Pelc, *Fontes Clovianae*, 96., 200.

⁵³ Samo ime potpisnika je oštećeno, no nedvojbeno se radi o kardinalu Alessandru Farneseu.

⁵⁴ Ova se tri retka nalaze na poledini pisma.

1. *Veleposlanik{u}*
2. *Donu Juliju minijaturistu*
3. *Prečasni don Julije, želim da gospođi Geronimi, ženi*
4. *veleposlanika kralja Filipa učinite zadovoljstvo jednom*
5. *sličicom u boji od Vaše ruke i želim ju jer*
6. *kad bih imao više od jedne ne bih Vam*
7. *zadavao tu brigu, darovao bih joj ju više nego rado*
8. *stoga želim da odete posjetiti Njenu ekselenciju i*
9. *njezinoj želji nastojite udovoljiti u onom vremenu*
10. *i onim načinom koji Vam se čine da ih možete obećati*
11. *uzimajući u obzir da u ovom slučaju služite*
12. *našoj vlastitoj osobi. S pozdravima kardinal Caprarola 9.*
13. *kolovoza 1570.*

1. *Caprarola*
2. *Donu Juliju minijaturistu*
3. *9. kolovoza*

Sadržaj i kontekst pisma

Riječ je o konceptu pisma koje je napisao sam kardinal Alessandro Farnese, na temelju kojeg je, vrlo vjerojatno, njegov pisar trebao sastaviti pismo naslovljeno na minijaturista Julija Klovića. Premda je sam koncept na mjestu potpisa oštećen, autor pisma može se razaznati iz sadržajnog konteksta.⁵⁵ Naime, Klović je još kao osamnaestogodišnji mladić otišao u Italiju na slikarsko školovanje gdje je dobio patronat

⁵⁵ Golub, „Nova vrela“, 46.

kardinala Grimanija u čijoj je službi nastao njegov prvi veći rad – *Evangelistar Grimani* iz 1528. godine. Nakon što je 1539./1540. godine napustio dotadašnju službu u palači Grimani, sad već proslavljeni minijaturist pronalazi novog patrona u osobi rimskog kardinala Alessandra Farnesea.⁵⁶ S obzirom na to da je dvor Farneseovih tad bio iznimno ugledno artistskičko središte u kojem su se okupljali najveći umjetnici onog vremena poput Michelangela,⁵⁷ Tiziana, Brueghela ili pak Parmigianina, ne treba čuditi što je Klović prihvatio poziv i priključio se kardinalovoj umjetničkoj eliti. Sloveći za istinskog humanista i jednog od najvećih mecena likovnih umjetnosti svog doba, Farnese, zvan „il gran Cardinale“, omogućio je Kloviću produktivan rad, iako mu je nerijetko zaboravljao ispuniti svoja financijska obećanja.⁵⁸ Kao rezultat njihove suradnje nastao je *Horae Beatae Mariae Virginis* ili *Officium Virgini*, poznatiji kao „Časoslov Farnese“, koji se smatra Klovićevim najpoznatijim remek-djelom, a danas se čuva u *Pierpont Morgan Library* u New Yorku. Drugo iznimno vrijedno djelo koje je izradio za svog patrona jest tzv. *Lekcionar Towneley*. Klović je pod Farneseovim pokroviteljstvom ostao sve do svoje smrti 1578. godine u rimskoj palači Cancellaria, službenoj rezidenciji papinskog vicekancelara.⁵⁹

Pismo je datirano 9. kolovoza 1570. godine u Capraroli, ladanjskoj vili Farneseovih smještenoj nedaleko od Rima. S obzirom na to da je Klović tad boravio u kardinalovoj rimskoj rezidenciji Cancellariji, može se pretpostaviti da mu je pismo bilo upućeno tamo, iako se to nigdje izrijeком ne spominje. U ovom, dosad jedinom poznatom kardinalovu pismu upućenom Kloviću, imperativnim ga tonom traži da naslika minijaturu, „sličicu u boji“, za Géronimu, ženu španjolskog ambasadora (koja je boravila) u Rimu. Premda je Klovića osobno uputio k ambasadorovoj ženi da izvrši spomenutu narudžbu, Farnese mu je također poručio da to učini u skladu sa svojim vremenskim i fizičkim mogućnostima, što aludira na njegovo tjelesno stanje i poznu životnu dob. Nadalje, kardinal je konstatirao da spomenuto potražuje isključivo zbog toga što posjeduje samo jednu njegovu minijaturu koje se, očito, nije bio spreman odreći, dok izričita zamolba da svojom rukom izradi minijaturu implicira na činjenicu da je Klović vjerojatno okupljao učenike koji su ih izrađivali pod njegovim nadzorom. Također, Ivan Golub vjeruje u mogućnost da je

⁵⁶ Cionini-Visani, *Julije Klović*, 17.

⁵⁷ O Michelangelovu utjecaju na Klovićevo stvaralaštvo vidi u: Calvillo „Kritičke paralele“, 59-64.

⁵⁸ Prijatelj Pavičić, „Julije Klović“, 95.

⁵⁹ Pregledan životni i stvaralački put Klovića vidi u: Barbarić, *Knez minijature*.

spomenuta narudžba ohrabrila Klovića da uputi zamolbu svome pokrovitelju za smještaj mladog talentiranog slikara Dominikosa Theotokópulosa, poznatijeg kao El Greco.⁶⁰

Premda se Géronima Esterlich y Gralla u pismu navodi kao žena ambasadora kralja Filipa II., ona je zapravo bila supruga prethodnog španjolskog poslanika u Rimu, Luisa de Requesensa, koji je tu dužnost vršio od 1563. do 1568. godine,⁶¹ odnosno prije svog brata, aktualnog ambasadora Juana de Zúñiga.⁶² Ovaj bi kardinalov lapsus mogao sugerirati kako njegov odnos sa španjolskim ambasadorima nije bio pretjerano frekventan.⁶³ Međutim, u to je vrijeme Requesens kao visoki vojni zapovjednik sudjelovao u gušenju pobune Moriska u Španjolskoj (1568. – 1570.), zbog čega ga je u siječnju 1568. godine zamijenio mlađi brat Juan de Zúñiga. Requesensova supruga Géronima napustila je Rim tek 1570. godine,⁶⁴ što navodi na pretpostavku da se očekivao njegov povratak na mjesto ambasadora. Međutim, spletom političkih okolnosti njegov je brat Juan de Zúñiga trajno ostao na mjestu ambasadora u Rimu sve do 1579. godine.⁶⁵

Slika 1. Luis de Requesens⁶⁶

⁶⁰ Golub, „Nova vrela“, 47.

⁶¹ Pérez de Tudela y Gabaldón, „El papel“, 2., 8.

⁶² Isto, „Giulio Clovio“, 180.

⁶³ Isto, „Documenti inediti“, 300.

⁶⁴ U pismu od 25. rujna 1570. godine Zúñiga spominje odlazak svoje šogorice.; Isto, „El papel“, 11.

⁶⁵ Luis de Requesens je 1571. godine sudjelovao u Lepantskoj bitki. Od 1572. do 1573. postavljen je za guvernera Milanskog vojvodstva, a od 1573. do smrti 1576. godine obavljao je dužnost generalnoga guvernera habsburške Nizozemske.; Kamen, *Who's who*, 255.

⁶⁶

http://skepticism-images.s3-website-us-east1.amazonaws.com/images/jreviews/Luis_de_Requesens.jpg
(8. 4. 2017.)

Filip II. i španjolski utjecaj u Rimu

Nakon abdikacije cara Svetog Rimskog Carstva Karla V., odnosno španjolskog kralja Karla I. 1556. godine, španjolsko prijestolje preuzeo je njegov sin Filip II. Osim kraljevskog trona, Karlo I. ostavio je svom nasljedniku i veoma zamršene odnose s Rimskom kurijom. Međutim, novi pobožni kralj i papa činili su se kao prirodni saveznici. Štoviše, kako bi stekao njegovu naklonost, Filip II. nastojao je popraviti narušene odnose slanjem svojega predstavništva na rimski dvor koje je, prema novom modelu, bilo izvan papinske službe, dočim je poziciju i utjecaj španjolske krune u Rimu odlučio konsolidirati preoblikovanjem odnosa s rimskom crkvenom elitom stvarajući bazu klijenata unutar Rimske kurije. Novi rimski klijenti koji nisu bili podanici španjolske monarhije, predstavljeni su isključivo kao posrednici između španjolskog kralja i pape. S obzirom na to da je preko svojih poslanika u Rimu bogato novčano nagrađivao spomenute patronatske odnose, Filip II. privukao je veliki dio Kolegija kardinala u svoju „službu“. Međutim, njegove su mjere u stvarnosti povećale papinsku kontrolu nad tim tijelom, a sami kardinali nastojali su ostvariti sve veći utjecaj nad Filipom zahtijevajući sve veća novčana potraživanja. S vremenom se u rimskim crkveno-političkim krugovima oblikovala percepcija ovakvih odnosa kao izvrsne prilike za vlastiti financijski probitak.⁶⁷

Rimska klijentela svoje je obveze prema španjolskom kralju samo nominalno ispunjavala. On je, međutim, prekasno shvatio da je uzaludno trošio resurse na stranu silu koja je gledala isključivo vlastite interese i od koje je dobio nepovjerljivu podršku. U isto vrijeme, španjolski ambasadori, koji su izvan Rimske kurije trebali zastupati i regulirati Filipove interese, imali su puno slabiji politički utjecaj u Rimu od svojih prethodnika te kao takvi nisu uspijevali ishoditi podršku za kraljevu politiku.⁶⁸ Uputivši ih na agresivniji pristup, uskoro su, naprotiv, učinili odnose Rima i španjolskih Habsburgovaca doista napetima.⁶⁹ Premda nisu postigli značajnije političke uspjehe, zahvaljujući dobrom poznavanju rimskih kulturno-političkih krugova, ambasadori su uspjeli udovoljiti kraljevim željama za umjetninama dobavljajući iz Rima vrijedna umjetnička djela.⁷⁰

⁶⁷ Baker-Bates i Pattenden, *The Spanish Presence*, 70-72.

⁶⁸ O ovoj temi vidi više u: Levin, *Agents of Empire*.

⁶⁹ Baker-Bates i Pattenden, *The Spanish Presence*, 73.

⁷⁰ Opširnije u: Pérez de Tudela y Gabaldón, „El papel“, 391-420.

Položaj Farnesea u Rimu i uloga Klovićevih minijatura

U spomenutom kontekstu valja promatrati i odnose između španjolskog dvora i obitelji Farnese kao španjolskih klijenata i saveznika Habsburgovaca. Farneseovi su 40-ih godina 16. stoljeća bili jedna od najmoćnijih obitelji Apeninskog poluotoka koji je tad bio pod španjolskom dominacijom. Vrhunac moći obitelj je ostvarila dolaskom Alessandra Farnesea na papinski tron kao Pavla III. Papa Farnese (1534. – 1549.), djed kardinala Alessandra Farnesea, svoj je pontifikat iskoristio za povećanje ugleda i obiteljskog bogatstva, odvojivši od Papinske Države Parmu i Piacenzu te ih je kao vojvodstvo predao svom sinu Pieru Luigiju Farneseu (1545. – 1547.). Usprkos tome što je vojvoda svojom nekonzistentnom politikom izazvao pobunu okončanu tek njegovim ubojstvom, Parma i Piacenza ostale su u rukama njegova sina Ottavija Farnesea (1547. – 1586.) koji je nastojao ponovo uspostaviti dobre odnose s Karlom V. tako što je oženio njegovu kći, udovicu Margaretu Austrijsku.⁷¹ Drugi sin umorenog vojvode, prior templarskog reda Rannuccio Farnese 1545. godine došao je na čelo malteških vitezova.⁷² Međutim, posebno važno mjesto na dvoru Pavla III. imao je njegov unuk, kardinal Alessandro Farnese.

Usprkos relativnoj sređenosti Vojvodstva Parme i Piacenze, Farneseovi su ovisili o dobroj volji španjolskog kralja, pri čemu je Alessandro Farnese umješno koristio umjetnički talent svog štićenika Julija Klovića. Naime, mnoge su Klovićeve minijature poslane u Španjolsku i ostale habsburške centre kao diplomatski pokloni,⁷³ odnosno djela koja je naručio njegov talijanski patron u svrhu pridobivanja naklonosti i političkih usluga članova dvora. S obzirom na to da su Klovićeva djela bila iznimno cijenjena na španjolskom dvoru te je neprestano rasla potražnja za njima, Farnese je znao iskoristiti tu činjenicu kako bi u vrijeme političkih previranja osigurao svoju poziciju pred Filipom II.⁷⁴ ili pak neutralizirao utjecaj drugih konkurentskih talijanskih obitelji, poput Medicija. Posebna vrijednost Klovićevih minijatura za španjolski dvor bila je u prilagodbi rimskog kanona naturalističkom ukusu Habsburgovaca.⁷⁵ Često su to bili portreti članova kraljevske obitelji inkorporirani u religijsku temu.⁷⁶

⁷¹ Bertoša, *Svjetska povijest*, 43., 63.

⁷² Prijatelj Pavičić, *Julije Klović*, 35.

⁷³ S obzirom na to da su slike često bile gvaš na velumu (pergameni), njihova je razmjena bila relativno jednostavna. Pérez de Tudela y Gabaldón, „Giulio Clovio“, 182.

⁷⁴ Osobni poslanik obitelji Farnese na Filipovu dvoru, Giuliano Ardinghelli, bio je zadužen za procjenjivanje političke situacije.; Macan Lukavečki, „Nova saznanja“, 72.

⁷⁵ Pérez de Tudela y Gabaldón, „Giulio Clovio“, 182.

⁷⁶ Baker-Bates i Pattenden, *The Spanish Presence*, 176.

Krajem šezdesetih godina 16. stoljeća Julije Klović je preko posrednika stupio u kontakt sa španjolskim kraljem Filipom II. koji ga je možda i nagovarao da se pridruži kraljevskom skriptoriju samostana Escorial u Madridu. Iako je odbio ponudu, Klović je poslao kralju crteže, predloške i nekoliko minijatura koje su trebale poslužiti kao građa za poduku njegovim minijaturistima,⁷⁷ a za pretpostaviti je da su ih kopirali. Sam Filip II. je 1574. godine u tu svrhu poklonio samostanu četiri minijature (*David i Golijat, Sveti Ivan Krstitelj, Sveta Obitelj sa svetom Elizabetom i svetim Ivanom, Skidanje s Križa*)⁷⁸ koje je 1808. godine odnijela Napoleonova vojska pri pohodu na Španjolsku.⁷⁹

Zaključak

S obzirom na rečeno, može se zaključiti da su veze između Filipa II. i rimskih političkih elita bile intenzivne, posebno preko njegovih diplomata koji su ih nastojali ojačati i osigurati podršku za španjolsku politiku. Usprkos tome što ambasadori španjolskog kralja u Rimu, braća Juan de Zúñiga i Luis de Requesens nisu konstatirali uspjeh u svojoj političkoj misiji, djelovali su i kao kraljevi umjetnički agenti pronalazeći slikarska djela po ukusu španjolskog dvora. U kontekstu stvaranja klijentističkih veza, obitelj Farnese nastojala je osnažiti odnose sa španjolskim dvorom. Pritom su Klovićeve minijature poslužile kardinalu Alessandru Farneseu kao nenadmašno sredstvo za pridobivanje kralja Filipa II. i njegova dvora koji je iznimno cijenio umjetnički izričaj hrvatskog majstora minijature. Sadržaj analiziranog pisma upravo upućuje na kardinalovu posredničku ulogu kod narudžbe Klovićeve minijature za španjolski dvor u svojstvu diplomatskog poklona. Zbog položaja španjolskog ambasadora u Rimu koji je djelovao kao kraljevski medijator, Farnese se nije libio ispuniti zahtjeve njegove žene koja je prije svog odlaska iz Rima zatražila Klovićevu minijaturu za koju se može pretpostaviti da je bila namijenjena upravo kralju Filipu II.

⁷⁷ Pelc, „Svijet Julija Klovića“, 33.

⁷⁸ Macan Lukavečki, „Nova saznanja“, 73-76.

⁷⁹ Cionini-Visani, *Julije Klović*, 95-97.

Bibliografija

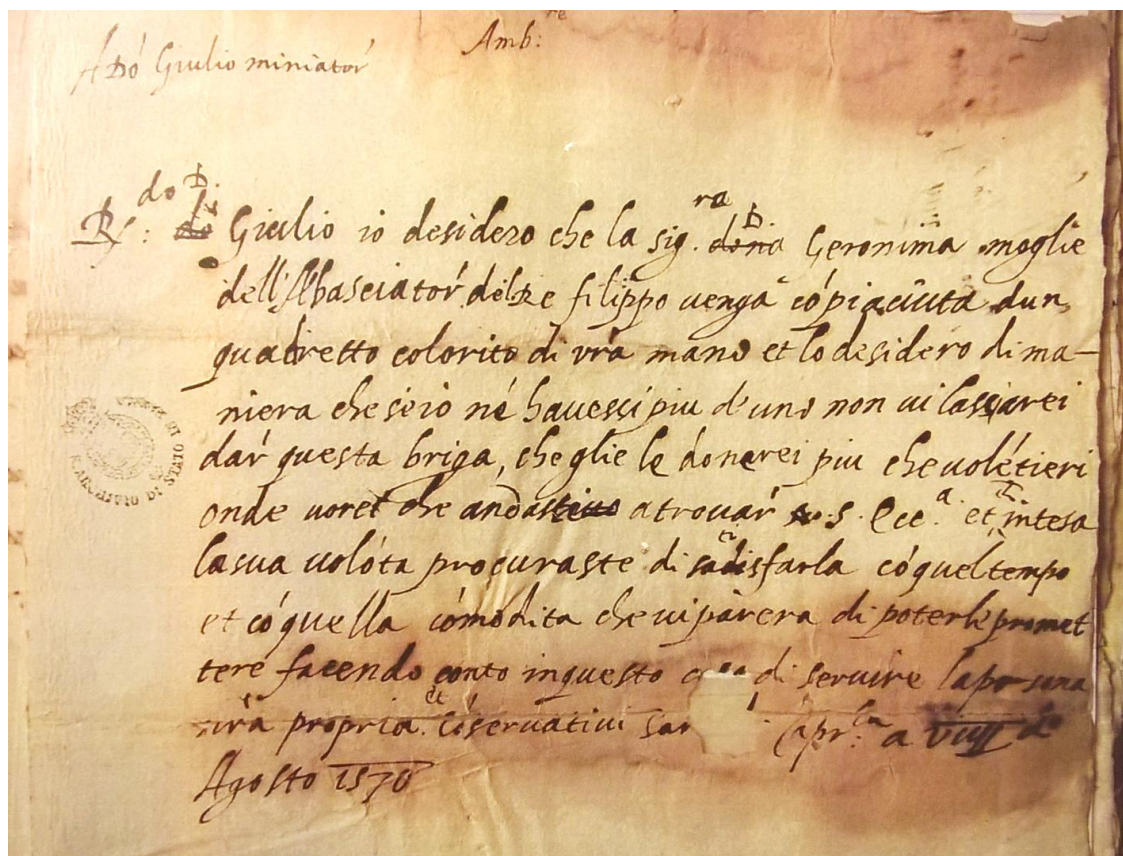
- Baker-Bates, Piers, Miles Pattenden, ur. *The Spanish Presence in Sixteenth-Century Italy: Images of Iberia*. New York: Routledge, 2016.
- Barbarić, Ivan. *Knez minijature: Juraj Julije Klović Croata: 1498. – 1578*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2000.
- Bertoša, Slaven. *Svjetska povijest modernoga doba: (XVI. – XIX. stoljeće): s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*. Zagreb: Profil international, 2004.
- Calvillo, Elena. „Kritičke paralele/strateške razlike: Julije Klović i Michelangelo u teoriji i praksi cinquecenta“. U: *Julije Klović: najveći minijaturist renesanse*, ur. Jasminka Poklečki Stošić, 59-64. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2012.
- Cionini-Visani, Maria. *Julije Klović*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1977.
- Cionini-Visani, Maria. *Julije Klović*. Rijeka: Adamić, 1997.
- Golub, Ivan. „Nova vrela o Juliju Kloviću (1498. – 1578.)“. *Croatica Christiana periodica* 4 (1980), br. 6: 45-60.
- Kamen, Henry. *Who's who in Europe, 1450 – 1750*. London: Routledge, 2000.
- Levin, Michael Jacob. *Agents of Empire: Spanish Ambassadors in Sixteenth-century Italy*. New York: Cornell University Press, 2005.
- Macan Lukavečki, Valerija. „Nova saznanja o Jurju Juliju Kloviću“. U: *Julije Klović: najveći minijaturist renesanse*, ur. Jasminka Poklečki Stošić, 71-78. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2012.
- Pelc, Milan. *Fontes Clovianae: Julije Klović u dokumentima svoga doba*. Zagreb: Matica hrvatska, 1998.
- Pelc, Milan. „Svijet Julija Klovića“. U: *Julije Klović: najveći minijaturist renesanse*, ur. Jasminka Poklečki Stošić, 23-38. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2012.
- Pérez de Tudela y Gabaldón, Almudena. „Documenti inediti su Giulio Clovio al servizio della famiglia Farnese“. *Aurea Parma*, 84 (2000) br. 2: 281-307.
- Pérez de Tudela y Gabaldón, Almudena. „El papel de los embajadores españoles en Roma como agentes artísticos de Felipe II: los hermanos Luis de Requesens y Juan de Zúñiga (1563-1579)“. U: *¿Roma española?. España y el crisol de la cultura europea en la edad moderna*, ur. Carlos José Hernando Sánchez, 391-420. Madrid: Academia de España en Roma, 2007.
- Pérez de Tudela y Gabaldón, Almudena. „Giulio Clovio y la corte de Felipe II“. U: *Felipe II y las Artes: actas del congreso internacional, 9-12 de diciembre de 1998*, 167-183. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2000.
- Prijatelj Pavičić, Ivana. „Julije Klović i Alessandro Farnese“. *Radovi Instituta povijesti umjetnosti* 19 (1995): 93-102.
- Prijatelj Pavičić, Ivana. *Julije Klović: ikonografske studije*. Zagreb: Matica hrvatska, 1999.

Izvori

Archivio di Stato di Parma. Epistolario scelto (Giulio Clovio)

Prilozi

Prilog 1. Koncept pisma Alessandra Farnesea Juliju Kloviću⁸⁰

SUMMARY

The only so far known letter of Cardinal Alessandro Farnese to the famous miniaturist Giulio Clovio (Julije Klović), in which he orders him to make a small painting for Géronima, wife of the Spanish ambassador in Rome, not only reveals the complex relations between the Spanish Habsburg Court and the Farnese family in Rome, but also the fact that Clovio's miniatures were utilized as an efficient instrument of diplomacy. At that time, Clovio was in the service of his patron cardinal Alessandro Farnese, who was building relations with the Spanish crown. After the Emperor and King Charles V/I descended the throne, he left to his son Philip II disputes with the Pope. Due to that, Philip had to find a new strategy to secure his power in Rome, therefore the key people were his ambassadors. Although the Spanish ambassadors in Rome, brothers Juan de Zúñiga and Luis de Requesens, did not manage to accomplish their initial political mission to secure the Spanish positions, they successfully acted as artistic agents in the name of King Philip II. In this context we can read the above-mentioned letter as ambassador Requesens' wife, on leaving Rome, ordering Clovio's miniature as an exquisite diplomatic present for the Spanish king.

Keywords: Giulio Clovio, miniature, diplomacy, Alessandro Farnese, Philip II, Spanish court, Roman Curia

⁸⁰ Autorica zahvaljuje dr. sc. Valeriji Macan Lukavečki jer joj je omogućila fotoreprodukciju izvora.